

Jarmila Mourková

Z a m ý š l e n í n a d b á s n í c k ý m o s u -
d e m J o s e f a H o r y

/k 100.letému výročí jeho narození/

Zamýšlíme-li se dnes nad hodnotami moderní české literatury a pokoušíme-li se odhadnout, co vstoupí jako důstojný vklad naší doby do nového tisíciletí, dospíváme k přesvědčení, že tam nebude chybět dílo Josefa Hory, v posledním půlstoletí často neprávem zapomínané a oklešťované. Nedávno někdo připomněl názor prognostiků, že 21.století bude existovat ve znamení duše. Vysvětlení je nasnadě, vždyť náš přetechnizovaný svět, ocitající se na pomezí sebezničení, potřebuje nutně protiváhu, kterou může přinést jen důsledná humanizace světa, rehabilitace lidského ducha vůbec i individuální duše konkrétního člověka.

Bylo by omylem domnívat se, že dílo Josefa Hory, od jehož narození uplyne 8.7.1891 sto let /v červnu 1890 jsme vzpomínali 45.výročí jeho úmrtí/, se pohybuje jen v řídkém vzduchu metafyzických otázek, v abstraktním dualismu srdce a světa, smyslů a ducha. Tyto problémy se u něho naopak ocitají vždy v řetězu působení historických událostí a konkrétních lidských zkušeností, jak je prožíval člověk našeho století. Byla to doba hluboce poznamenaná tragickými událostmi a velkými historickými proměnami. Horovo dílo je nese-

no jak mohutnou vizí nového lidského řádu, která vyrůstala z nadosobních, společensky převratných myšlenkových proudů socialismu, tak znepokojivým a v jistém smyslu mobilizujícím prožitkem času, který konfrontuje vesmír s lidskou dimenzí světa. Hora se stal v tomto smyslu důstojným následovníkem Máchovým, Nerudovým a Březinovým. Nesmíme ovšem zapomínat, že je také současníkem Einsteinovým.

Stojíme teprve na počátku odborného zkoumání historie a literatury 20. století, neboť teprve naše doba vytváří možnost vidět vývojovou křivku minulosti bez ideologických předpokladů, z perspektivy dosažených výsledků a jejich současného hodnotového přezkoumávání. Je třeba si uvědomit, že osobnost Horova se zrodila a vyvíjela za plného rozkvětu liberalismu na počátku 20. století, v jehož lůně se rychle prosazovaly nejen ideje obecného pokroku, ale i mohutné dělnické hnutí, a především sama sociálně demokratická strana. Společenský tlak doby působil silně na citlivého studenta, žijícího celkem osaměle na malém městě - v Roudnici, bez osobních kontaktů literárních i lidských na vyšší intelektuální úrovni. Ve svých literárních pokusech se Hora utíkal k osobnostem, které mu byly blízké svým vnitřním ustrojením. Ve svých učednických letech se tak postupně přimkl k Vrchlickému, Sovovi, Březinovi, aniž by se ale stal jejich epigonem. Horův pozitivní vztah k tradici, jeho přirozený smysl a úcta ke skutečným uměleckým hodnotám minulosti určovaly od počátku jeho tvůrčí

dráhu a uspořily mu křivolaké odbočky a zbytečné výstřednosti.

Jeho studia právnická, uměle prodlužovaná z nedostatku jednoznačného existenčního rozhodnutí, pomalu ustupovala žurnalistice jako možnému řešení. I když v té době jeho verše otiskovaly již mnohé známé literární časopisy a roku 1915 mu bylo za první soubor Básní uděleno stipendium Zeyerova fondu s nadějí na jejich brzké vydání, stálejší příjem mu zajišťovaly jen fejetony do sociálně demokratických roudnických Rudých proudů, později do Práva lidu, a za války redaktorská práce v Podřipanu, kde nahrazoval kolegu, který byl povolán na frontu. Hora se zde učil redaktorskému řemeslu; tyto znalosti mu byly k užitku, když se ucházel po válce o místo redaktora Práva lidu, s nímž několik let externě spolupracoval. Dostal se zde do bouřlivého prostředí, třídicího měradle umělce. Mohutná vlna sociálních nadějí ho zpočátku zcela pohltila, neboť vidina socialistické revoluce v Rusku znamenala pro něho stejně jako pro většinu uměleckých osobností té doby jedinečnou historickou příležitost moci se podílet na "socialismu činu", jak ho nazýval, a dal se proto plně do jeho služeb. Komunismus, jak ho chápali mladí umělci na počátku 20. let, představoval "nový život, nový tvar společnosti a světa, novou formaci umění".

Na tomto základě vzniká Horova proletářská poezie, překonávající naráz předchozí tvůrčí období, pro něž

byl příznačný ještě senzualistický vitalismus a nadšená důvěra v civilizaci; proletářská poezie slučovala okouzlení přírodou s apoteózou lidské práce a směřovala tak k nové dynamické jednotě protikladů, která je motorem nové etapy jeho tvůrčí cesty. Z tohoto napětí vyrůstá meditativní ráz jeho poezie, průběžná reflexivnost jeho postoje ke světu. Proto úsilí o rovnováhu a vnitřní harmonii je průvodním znakem veškerého Horova básnického díla a dodává zvláštní osobitost zejména jeho tvorbě z počátku dvacátých let /Pracující den, Srdce a vřava světa, Bouřlivé jaro/, která je programově nesena vírou v brzký příchod revoluce, jež přinese sociální spravedlnost pro všechny. Horova poezie je prostoupena hlubokým socialistickým humanismem: není náhodou, že Hora, aby mohl přijmout myšlenku revoluční akce s jejími nezbytnými oběťmi, musil si ji eticky zdůvodnit.

V Pracujícím dni vniká Hora do podstaty cítění a myšlení dělníků, těch, kteří na sobě nesou břímě práce, která nebude v budoucnosti pociťována jako utrpení a neštěstí, nýbrž jako přirozený projev lidské tvořivosti, bytostná potřeba a radost člověka osvobozeného od vykořisťování a bídy.

I v největším vzepětí touhy a víry, že člověk stojí na počátku spravedlivějšího světa, je Hora bolestně znepokojován vnitřní omezeností všech revolučních zápasů, jakkoli nutných a spravedlivých; do jeho revolučního nadšení a vypjatých nadějí vniká dvojí pochybnost: první představuje máchovské vědomí, že člověk nebude

nikdy zcela doma v jakémkoli příbytku na zemi, i když zde prožil krásné a šťastné dny plné uspokojení, protože ho na konci cesty čeká smrt, druhou vyvolává rozpor mezi vřavou světa, v níž dobrovolně podstupuje zápas za lepší své a svých dětí, a vnitřním štěstím srdce; básník se neodřiká této vřavy, neboť v ní vidí nezbytný prostředek k zlepšení svého lidského údělu na zemi, ale zároveň cítí nutnost obhajovat práva lidského individua, jemuž by mělo být dopřáno prožít chvíle klidu, pohody, třeba i o samotě v přírodě, v hlubinném porozumění potřebám vlastní duše. Spontánní lyrismus této sbírky napovídá, jakými cestami se bude přes mnohé odbočky ubírat Horův básnický vývoj. Nikdy nezradí víru zástupů v možnost uskutečnění spravedlivějšího řádu, ale ani na okamžik nespustí se zřetele vnitřní svět konkrétního člověka, bojovníka, dělníka, který v kolektivním zápase neztrácí svou neopakovatelnou lidskou jedinečnost. V Bouřlivém jaru /1923/ Hora ještě rozvinul všechny závažné motivy dvou předchozích sbírek, a však v Itálii /1925/ rozehrává na vyšší rovině opět smyslovost Stromu v květu, sbírky naplněné ještě napůl válečnou, napůl předválečnou atmosférou. Jižní slunce posílilo opět ryzí spontánnost Horovy básnické tvorby; ve chvílích radostného okouzlení, ba téměř vykoupení, se básník zbavuje tíže své severské duše, která ho neustále nutí zabývat se znepokojivými otázkami po smyslu bytí, dění, zápasu, života. Uvědomuje si své seveřan-

ství jako osudové dědictví, ví, že nikdy nedosáhne šťastné lehkosti neproblematického bytí, a správně tuší, že by mu ani nemohla přinést trvalé a pravé spočinutí a klid. Vypjatá obraznost sbírky svědčí o básnickově schopnosti vrátit se aspoň na chvíli šťastnou chvíli k ryzí spontaneitě bytí, a zároveň se i zde v harmonickém souznění s okouzlením smyslů ozývá starý rytmus práce, který už nikdy nemizí z Horovy tvorby.

Snad právě tento vnitřně diferencovaný, myšlenkově, citově i smyslově bohatý jazyk, jímž básník zobrazil střetnutí svého seveřanství s jasným, až jiskřivým temperamentem jihu, umožnil Horovi vyjádřit i další neopakovatelnou zkušenost, kterou mu přinesla jeho návštěva Ruska v roce 1925. Jeho neobyčejně senzitivnosti se podařilo intuitivně proniknout ke kořenům této neobyčejné země, v které se právě uskutečňoval tragický zlom, o němž nemohl nic vědět, nicméně zachytil zemi v pohybu, v bolestné historické proměně. Ve Strunách ve větru /1927/ artikuloval nově prožitek času, závratný prožitek nekonečn^o, jež mu zpřítomňovaly roviny ruských stepí, ale i přesvědčení, že se zde stává svědkem vzniku nového společenského řádu, ve který hluboce věřil, neboť viděl nadšení tisíců mladých lidí, rozhodnutých obětovat vše uskutečnění myšlenek socialismu. To vše je vyslovováno jen náznakem, v horečné vidině polosnu, jehož sugestivní působení je ještě násobeno zvláštním, až mámivě melodickým rytmem,

Jímž Hora dosahuje magického účinku. Struny ve větru se staly předělem nejen v Horově vlastní tvorbě, ale poznamenaly i celý další vývoj českého básnictví vytvořením zvláštní "metafyzické" linie poezie. Básníkovo vizionářské uchopení skutečnosti, jeho obrazná pojmenování jsou plna zcela konkrétních dojmů. Rusko v Horově pojetí, to jsou prostory země, po nichž se honí vítr, vidiny stepí a březových lesů, kde se kříží modř s bílou barvou sněhu a zelení jarního tání, ve větru a sněhu se skrývá přelud běžícího času. A do těchto smyslových vjemů se mísí proud netrpělivých otázek, co vzejde z toho překotného a převratného dění, co všechno se skrývá za tou velkou lidskou nadějí, jež Horovi rezonovala s poezií Jesenina a Pasternaka. Hora prožívá znovu mýtus Ruska, jak ho znal ze starší ruské literatury, ale zároveň si uvědomuje proměny, promítající se do života miliónů. Jímá ho závrať z představy, že právě tahle nesmírná země hodlá uskutečnit utopii, v jejíž realizaci věřil. Dokonce se zdá, že vidina uskutečnění spravedlnosti pro všechny ještě umocňuje Horův harmonický vztah k životu, ano, že ho smiřuje s časem "bez smilování milující nás", takže ho už neděsí nutnost zakončení života; teď básník touží jen, aby ve chvíli smrti "jak plná mince život zazvonil", aby ho provázelo vědomí, že jeho životní úsilí nebylo marné.

Horova poezie nebyla nikdy nadčasová v tom smyslu, že by v ní nerezonovaly dobové problémy a prožitky, které určovaly jeho osobní osud i podobu jeho generace, lidí,

s nimiž ho spojovala společná práce i myšlenkové směřování. Přímoú bilancí poválečného období byla sbírka Deset let /1929/, v níž zvažoval deset let práce, nadšení a víry, ale i zklamání a omylů, které postihlo poutníky putující za Leninovou hvězdou, "šílenou hvězdou štěstí". Ve všech kapitalistických státech došlo k postupnému odlivu revoluční aktivity; to samo o sobě nevedlo k ztrátě víry v socialismus, ale vyvolávalo oprávněnou pochybnost, že by v kterékoli západní zemi mohlo v dohledné době dojít k socialistické revoluci. Hora se pokusil o vyjádření tohoto dramatu doby básnickými prostředky: skutečnost, že lid byl zklamán ve svých nadějích na brzký příchod sociální spravedlnosti, ho naplňovala smutkem. Básník se už delší dobu nemohl zcela ztotožnit s praktickou politikou Komunistické Internacionály /kritické výhrady k Hořově činnosti se objevily na jejím zasedání již roku 1924/. Konkrétním výrazem narůstajících rozporů mezi komunistickými intelektuály a vedením Komunistické Internacionály, které dalo příkaz k převzetí vedení ve straně lidmi, kteří byli ochotni prosadit její direktivy, se stal V.sjezd strany. Plné osvětlení významu a role V.sjezdu přinesou až další studie našich historiků, opřené o hodnocení KI, jež vypracovává pracovní tým historiků sovětských. Teprve kritické zhodnocení stalinských deformací umožní spravedlivě ocenit myšlenky z Horovy Literatury a politiky /1929/, kterou odpověděl na své vyloučení ze strany za svou účast

207

v Manifestu sedmi spisovatelů: "Diktatura proletariátu, jež je v Rusku důsledkem revoluce, rozhodnuté zabezpečiti ovoce svého sociálního výboje, nikdy nesmí ani pomyslit na to, aby se stala diktaturou nad svobodou lidského myšlení a našeho přirozeného sebevědomí, naší cti a našeho charakteru. Znásilníte lidi tupé a zbabělé, ale lidi rozumné a hodnotné můžete jen přesvědčit."

Hora v této polemice říká, že Rusko poznal jako heroickou zemi, jejíž oběť přinesená lidstvu ještě dlouho nebude doceněna. Ale současně vidí, že vedle této nadlidské práce existuje i "komunismus, jehož se zmocnili lidé malí a nepovolání, komunismus dusící a tříštící energii, ... [který] se bláhově domnívá, že zvítězí, když zmechanizuje, zbyrokratizuje své hnutí a vyrobí z lidí stroje na revoluce, tak jako kapitalisti z nich vyrábějí stroje na své obohacení. Živý člověk zmizel z úpačkového komunistického hnutí různých zemí a místo něho staví Internacionála do boje pouhé nositele tezí."

Hora byl ovšem přesvědčen, že socialismus žije a že jeho skuteční nositelé se jeho myšlenkám nezpronevěří. I když se nezbavil skeptického postoje k představitelům KI, nicméně jeho poezie zůstávala vzdálena jakémukoli pesimismu. Znovu se zamýšlí nad tragickými zápasy lidstva, ale nikdy přitom neztrácí z očí jednotlivce, konkrétní lidské já, jehož úděl je u Hory vždy směrodatný při hodnocení velkých kolektivních procesů.

Mučivé vize básníkových Deseti let se plně zúročily v první polovině třicátých let v dalším stadiu jeho tvůrčího vývoje. První sbírka tohoto období Tvůj hlas /1930/ se vyznačuje výraznou snahou zbavit se traumatu, do něhož ho uvrhla zdánlivě marná organizační a politická práce, která provázela jeho žurnalistické působení v Právu lidu, ale zejména v Rudém právu. Jestliže po roce 1929 vědomě odděloval literaturu od politiky, oddělil je především v úzkém pojetí stranické služebnosti, rozhodně se však nezřekl potřeby vnímat život a svět v jejich celistvosti. Společenská angažovanost je pro Horu - jako pro všechny skutečné umělce té doby - lidskou angažovaností, odpovědností básníka, bytostně vnímavého pro mravní a sociální problémy doby, za osud každého jednotlivce, a potud všech.

Tvůj hlas se vroucně přihlašuje k velké lidské pospolitosti, hrouží se do jejího proudu, a znovu vytváří onu specifickou jednotu všech procesů a prvků, z nichž je utkán člověk a jeho osud. Příroda, vzpomínka, sen, bezprostřední prožitek konkrétní chvíle i vědomí uplývajícího času nám otvírají průhledy do vnitřního světa individua i doby, a to prostřednictvím všeprostupující obraznosti, kdy se význam slova mění v intenzívní závislosti na melodii, dotvářené náznaky zámlk a polotónů.

Všechny následující sbírky, Tonoucí stíny /1933/,

Dvě minuty ticha /1934/, Tiché poselství /1936/ a Má-
 chovské variace /1936/, pokračují v cestě nastoupené
 Tvým hlasem. Toto období nazval básník sám světem ča-
 su a ticha. Každý náš cit, každý náš čin je nepřímo
 hodnocen časem, který už není přítelem člověka, proto-
 že mu nedopřává klidu, spočinutí, není jeho spojencem
 jako kdysi v mládí, ale neúprosným soudcem a hodnoti-
 telem, jenž nikomu nic nepromíjí a každému dává pocítit,
 že nic nelze vzít zpátky, žádný čin, ba ani žádný zá-
 žitek. Toto poznání však Horu nedeprimuje, ani nevyo-
 lává jeho rozčarování, bere je jako nutnou součást ži-
 vota, který dává všemu lidskému ve světě možnost za-
 znít, a jako etický imperativ, prikazující nám právě pod-
 zorným úhlem neodvratitelného zániku, abychom se snaži-
 li porozumět životu hlouběji, opravdověji. Cítí-li bás-
 ník tíseň zmaru, pak především tam, kde byl člověk smrtí
 zaskočen předčasně, kde se jeho tužby tragicky protkly
 s nemilosrdným osudem /Dvě minuty ticha/, ve chvíli oče-
 kávaného vzmachu či na vrcholu tvůrčích sil. Všude tam,
 kde mohlo být dokončeno dílo, kde se člověk mohl reali-
 zovat ve svém humanistickém poslání, tam smutek z uplý-
 vajícího času ztrácí svou drastičnost, ano dostává po-
 zitivní smysl, dotváří člověka a ukazuje krásu prožité
 chvíle v magickém přísvitu básnické metafory, která
 vždy znovu aspoň na okamžik zastavuje čas ve smyslu faus-
 tovském. Je jen přirozené, že tyto malé zázraky se čas-
 to uskutečňují ve snu nebo ve vzpomínce, v nichž básník

210

rozpráví právě tak s minulostí, jako s budoucností. To vše jen znásobuje básníkův prožitek přítomnosti, neboť si uvědomuje, oč by mohl být ochuzen, kdyby nedovedl zachytit a v hloubi duše pochopit nenavratitelnost vteřiny, hodiny, dne, roku.

Přítomnost tak má v Horově poezii hlubinný význam metafyzický, básník pátrá po smyslu jevů, událostí, jichž je svědkem v proudu plynoucího času, znovu prověřuje mravní aspekty vlastního jednání, z hlediska minulých podnětů a budoucích následků zkoumá časový rozměr lidské angažovanosti, a tím se dobírá určitého dobově podmíněného filozofického postoje.

Tato stránka Horova díla nebyla dříve vždy správně chápána a doceňována, často mu bylo vytýkáno, že jeho společensko-politické soudy nejsou dost konkrétní a jednoznačné. Dnes v odstupu času vidíme naopak, že právě tento metafyzický ráz uchránil Horovu poezii nebezpečí úzkoprsého dogmatismu a nekritické ideologické služebnosti.

Horova poezie rozhodně nevznikala mimo čas a prostor, rodila se naopak z vědomého prožívání všeho, čím byla naplněna tehdejší duchovní atmosféra. Opravdový básník nemůže, a ani se nepokouší své době uniknout, nemůže tvořit bez ní, mimo ni, jeho duše je v ní naopak trvale zakotvena a vnímá její nejvnitřnější záchvěvy. I v tomto smyslu mu čas zpřítomňuje stálou obnovu, nepřetržité trvání života, od úzce osobního přes rodový

až k národnímu.

Vnitřně zpřízněn a osudem svého lidu, propůjčuje Hora máchovsky svůj hlas "plamenům, lásce, barikádám". Třicátá léta dávala stále dost podnětů k pocitům smutku a strážně. Zbavený šťastné víry počátků dvacátých let v blízký příchod spravedlnosti ztotožňuje se básník vnitřně s těmi, kdo marně hledají práci, marně se pokoušejí vrátit ze světa ztracenců, čekajících na almužnu, do kolektivu tvořivé práce. To, že jsou lidé zbavováni práce, znamenalo Horovi totéž, jako kdyby byla popírána jejich lidskost. Tak to přímo zaznívalo z jeho prózy /Dech na skle/, z jeho esejistiky a publicistiky, a ovšem i z jeho básnické tvorby. Jeho slovo, obraz vymezuje život jako "bojiště věčné" - neboť z jeho zorného úhlu se soudobý svět jeví jako tragická změť nejistot, individuálních, společenských i obecně lidských, mravních. V těchto polohách pak se rozžívá Horova obraznost až do apokalyptických zžíravých vidin bezmoci a zmaru. Lidské útěchy je málo a v nadzemskou básník nevěřil, i když se čas od času uchyloval k tradiční náboženské metaforice. Volal-li na pomoc anděly a boha, přivolával spíše tradiční hodnoty, upínal se k víře v lidské možnosti, ukryté pod nánosy lhostejnosti a osamocení.

Druhá polovina třicátých let se jevila ještě beznadějnější, neboť nad Evropou se rozprostírala reálná hrozba fašismu. Nadosobní víra je vždy sjednocující,

vyvolává humanistický patos aktivizujícího dosahu. Prvním Horovým krokem na této cestě se stal Domov /1938/, v němž již plně zazněla krásná pospolitost společného zápasu. Tlak konkrétního nebezpečí, jež sahalo na samu podstatu naší národní existence, vyvolával něco, co Hora, odchovanec počátku století, který se choval ke každému projevu nacionalismu chladně, až skepticky /kromě prvních týdnů po vzniku samostatného státu, kdy se přece jen nebylo možno ubránit vlně nadšení/, dosud neznal: cit vlastenectví. Nyní, v situaci bezprostředního ohrožení, vytvářel Hora nově svůj vztah k domovu, k rodné řeči, k národnímu celku.

Tato poezie se logicky připíná k veršům "Času a ticha", básník zde pouze dává silněji zaznít burcujícím akordům. Pocit klidně uplývajícího času, naplňujícího rodovou následnost, zde přechází v apoteózu otčiny, jejíž bouřlivá a tragická minulost se obnažuje v historické perspektivě války a míru. Dostává se zde do popředí myšlenka, jež vězela v básníkově tvorbě od samých jeho počátků - že smrt existuje bezprostředně vedle nově vznikajícího života - ale i naopak! Tím víc platila tato pravda po velkých živelných pohromách, po moru, po válkách, kterých přežila naše země bezpočet. Ne tedy marnost a nicota následuje po katastrofě, ale nová víra, a hlavně nová práce, jež také vysvobozuje člověka z počáteční beznaděje. Tímto patosem odvěkého zápasu je nesen zejména Horův Zpěv rodné zemi; jako nesčetná pokolení před námi i my musíme "držet stráž".

Po této burcující výzvě k obraně národa, vyvolané atmosférou mobilizace, se Hora znovu zamýšlí nad osudem národa ve větším lyricko-epickém útvaru: vzniká Jan houslista, skladba, jejíž ~~hrdina~~ houslista Jan odešel z pocitu uměleckého nedocení do ciziny, kde našel uznání, slávu i osobní štěstí /poznává tam svou ženu, jež mu však záhy zemřela/. Avšak ve chvíli, kdy se dovídá, že jeho vlast je v nebezpečí, zmocňuje se ho nejen úzkost, ale i zvláštní pocit osamocení: jeho okolí nerozumí přes všechny své sympatie a obdiv k němu jeho smutku, jeho rozporům, zato po návratu domů jeho mládí, jeho někdejší přátelé, tužby a naděje se mu objevují v novém světle, uvědomuje si, že za své umění a slávu vděčí těm, které tak lehce opustil! Tak se přímo do děje mísí reflexivní monology o morální odpovědnosti umělce, o jeho vztahu k domovu a jeho dějinám, o smyslu života jedince a národního celku. Znovu a znovu se vrací myšlenka morální odpovědnosti každého jednotlivce za trvání národa, za uchování jeho hodnot; tato myšlenka se vtěluje do vidiny řetězu generací, které si předávají štafetu života, práce a boje.

V tomto duchu se v podstatě pohybuje všechna Hora-va lyrika vznikající za okupace. Ještě jednou ztvárňuje Hora myšlenku zápasu o smysluplné bytí člověka ve sbírce Popelka přebírá hrách /1940/, v níž se znovu mocně vzedmula básníková obraznost, spjatá podobně jako v předchozím tvůrčím období se vzpomínkou a snem,

které nesmírně rozšiřují prostor lidské duše, tísně-
 né reálnými historickými okolnostmi. Básník ale ví,
 že sen musí být završen svobodou jako podmínkou exist-
 tence, svobodou, která je ovšem vždy vyvzdorována na
 smrti, na zmaru. Mnohoznačnost symbolů zde mizí, ztrá-
 cejí se i drůzy metafor, aniž se však ztrácí silná
 emocionalita výrazu. Opojení z této poezie je stejně
 velké jako opojení ze života, a přece zde dochází k
 jistému oproštění. Popelka přebírá hrách je chvalozpě-
 vem na svobodu jako předpoklad lidského dorozumění,
 neboť jen tam, kde bude znít píseň života beze strachu,
 může být člověk opravdu šťasten. Nové podoby nabývá i
 Horova metafyzika času. Básník nyní věří, že lidé bu-
 dou prožívat prchající čas sice bolestně a úzkostně,
 ale s vědomím, že dokázali smysluplně naplnit svůj ži-
 vot; tím více budou proto cítit potřebu zdokonalovat
 svět, odhalovat tajemství života a smrti, což je v
 samé podstatě jejich lidského chování na světě.

Tak se v tomto Horově posledním tvůrčím období
 vytvářela nová modifikace jeho harmonického vztahu ke
 světu; tento zápas o vnitřní rovnováhu jsme mohli sle-
 dovat v průběhu celé jeho životní pouti. Hora nikdy
 nepředstíral harmonii tam, kde ji skutečně necítil;
 na druhé straně se jí ale snažil vytušit, nalézt a po-
 sléze básnicky ztvárnit ve chvílích, kde se to dařilo
 málokomu: na hřbetu vlny, na ostří nože, která dělí
 smrt od života. A právě to je nejvyšostnější umění

básnické a jen podle toho lze - řečeno šaldovsky - bezpečně rozlišit básníka od řemeslníka.

Ještě mnoho básní vzniklo v posledních letech básníkovy života, ale to už se u něho začala proje-
vovat vážná choroba. Ještě mnohý verš se nás čtkne silou svého výrazu, z mnohého na nás dýchne morální síla a čistota člověka odumírajícího pomalu - navzdor-
y velkým společenským nadějím - světu. Takového ho také zastihla smrt: stačil se jen ještě krátce zara-
dovat z konce válečného utrpení a nad nově nabytou národní svobodou, ale dlouho se z ní netěšil. Zemřel 21.6.1945 v Praze.